

SŁOWIAŃSKIE ZJAWISKA JĘZYKOWE, LITERACKIE I KULTUROWE

ЗА НЯКОИ ФОНЕТИЧНИ ОСОБЕНОСТИ НА ИМЕНАТА НА РУСКИТЕ СТАРООБРЕДЦИ В БЪЛГАРИЯ

Людвиг СЕЛИМСКИ
Uniwersytet Śląski, Katowice

Streszczenie

W SPRAWIE NIEKTÓRYCH FONETYCZNYCH OSOBLIWOŚCI IMION ROSYJSKICH STAROBRĘDOWCÓW W BUŁGARII

Rosyjscy staroobrzędowcy, mieszkający w Bułgarii w miejsc. Tatarica (dzis. Ajdemir, 7 klm od m. Silistra) oraz Kazaszko (7 klm od m. Warna), zachowując tradycyjny sposób życia, kulturę i język (gwarę), w dalszym ciągu różnią się od prawosławnych Bułgarów także imionami (w tym i chrześcijańskimi). W tym przyczynku przedmiot analizy stanowią niektóre fonetyczne osobliwości tych imion, którymi różnią się one od ich bułgarskich odpowiedników. Ze zjawisk z zakresu wokalizmu omówione zostały: przegłos *-e- > -o-* (*-ě-*) oraz *je- > o-* (jak w im. *Артѡм*, z ros. lud. *Артѣм*, z liter. *Артѣмиѣ*, itd.), akanie *o > a*, *e > a/я* (jak w nazw. *Сафонов*, od im. ros. *Софѡн*, od *Софѡний* – od gr. *Σοφονίας*; im. *Амелиян*, z ros. *Амелѣян*, postać gwar. im. *Емельян* itd.) oraz traktowanie spółgłoski ros. *ѣ*, która zastępowana jest przez *п*, *х*, *хѣ*, *ѣт* (jak w nazw. *Сапронов* – zam. *Софронов*; w im. *Трахим* – zam. ros. lit. *Троѣѣм*, od gr. *Троѣѣѡс*; w im. *Хатина* – zam. *Фотина*, od gr. *Φοτίνη* itd.). Zjawiska te omówione są na analizie imion i nazwisk, które w słownikach wybitnych badaczy St. Іczewa (Ілчев 1969) oraz N. Kowaczewa (Ковачев 1995) zostały nieporadnie objaśnione albo zostawione były bez próby objaśnienia.

0. В българската антропонимия има няколко хронологични слоя руски имена.¹ Към по-новите от тях спадат: лични имена, заемани по литературен път, още от времето на Възраждането, а и в по-ново време; лични и фамилни имена на лица, които са останали в България след освободителната за България Руско-турска война (1877–1878 г.); лични и фамилни имена на белогвардейски и други руски емигранти, заселили се в страната след революцията през 1917 г.²; „съветски” или болшевишки имена, в това число и фамилии или

¹ Selimski 1998a.

² След 1919 г. в България пристигат остатъците от армията на генерал Врангел – към 19000 белогвардейци.

псевдоними, давани на български деца като лични – в чест на болшевишки партийни и държавни ръководители или изтъкнати учени (като *Лисенко*, *Мичурин*) или ударници (като *Стаханов*) още през 30-те г. на XX в., а особено през първите 2 десетилетия след Втората световна война, както и имена на деца от смесени бракове (голяма част сключвани в бившия Съветски съюз от български бригадери).³ А най-стария слой безспорно образуват личните имена и фамилиите на руските староверци. В двете най-големи синтези на българската антропонимия – на Илчев (1969) и на Ковачев (1995) – една част от тази съставка е, общо взето, правилно идентифицирана като руска. При някои имена у Илчев дори се споменава специално и за „липованци” и/или „руски старообредци”. Обаче цялостното проучване както на руската съставка на българската антропонимична система изобщо, така и специално на нейната староверска част, все още се намира в началния си етап. Обясненията откъм произход и етнолингвистична принадлежност, словообразователен и фонетичен строеж на значителен брой имена от този хронологично-etimологичен слой са недостатъчни и/или неправилни, а голяма част от тях въобще не е била обект на анализ.

Тук се прави опит да се очертаят в общи линии някои по-характерни звукови особености на редица християнски по произход и разпространение лични и/или образувани от тях фамилни имена, въз основа на които те се отъждествяват с руската съставка. Заради краткост на изложението тук можаха да бъдат обхванати само:

1/ два вида промени на гласни, а именно преглас (*-e- > -o-/-ë-; je- > o-*) и акавизъм (*o > a; e > a/я*);

2/ третирането на звука *ф*, който се субституира с *п, х, хв, фт*.

По-специално внимание се обръща на особеностите, които ги свързват тъкмо със староверците. В случаите, когато звуковата форма на имената не е достатъчна за тълкуването им като старообредски, основание за това се търси в отбелязването им в характерния за тях географски ареал.⁴ В България руските староверци или старообредци, известни още под етнографските названия липовани или липованци (дунавски староверци), и/или некрасовци,⁵ живеят най-компактно в 2 селища: едното е основаното от тях към края на XVIII век с. Татарица,⁶ сега квартал на Айдемир (на 7 км от гр. Силистра),

³ Selimski 1998b: 75–82; Selimski 1999. При преброяването на населението в България през 2001 г. за руси са се признали 15 595 души, а за украинци – 2 489. Вж. статистика у Карахасан-Чънар 2005: 169 и сл.

⁴ Данните относно хронологията и честотата на поява и ареала на разпространение на разглежданите антропонимични единици са според Илчев 1969, Ковачев 1995 и „КА”.

⁵ По-подробно за видовете названия и самоназвания вж. у Анастасова 1998: 46–51.

⁶ Според статистика на населението, изложена в «Цариградски вестник» 1850 год. бр. 9, в Добруджа тогава е имало 747 липовански и 1092 казашки семейства (Милетич 1902: 170), а в

а другото – с. Казашко (старо Казашка махала), отстоящо на седем километра от гр. Варна, чиито жители в по-голямата си част са преселници от Азиатска Турция от началото на XX век.⁷

Доколкото тук – за краткост – предмет на анализ са **християнските** имена, редица общи особености на източнославянските езици, като пълногласието (*or/lt > r/lat; tor/lt > tar/lt* и пр.), развоят на носовките, на еровете, на ятовата гласна, на сричкотворните *o* и *i* и т. н., по които се разпознават руските заемки в българския език, остават нерелевантни: християнските имена, главно от еврейски, гръцки и латински произход, са с късна хронология на усвояване, та по принцип не споделят споменатите промени. В руския език те навлизат както чрез посредството на старобългарския език, така и по устен път направо от гръцки език в късновизантийски звуков облик. Поради тези причини нерядко едно и също лично име се явява в няколко варианта – покрай църковнославянската форма, поддържана от църквата, функционират и варианти, представляващи различни диалектни модификации на византийската форма. А понеже формирането на фамилните имена в Русия се извършва независимо от църквата, голяма част от светските или народни облици на личните християнски имена влизат в основите на фамилни имена (Унбегаун 1995: 37–39). По този начин те се запазват от забравяне и изчезване и обуславят значителното формално разнообразие на фамилни имена. И на базата именно на фамилните имена в много случаи се правят изводи за отличителните особености на съответните лични имена. Заслужава специално отбелязване също така, че за много от фонетичните варианти на разглежданите имена се намират точни съответствия в антропонимията на румънските липовани и на филипоните в Полша.⁸ А от това следва, че промените в тях са още от староруския период, както и че старообрядците са ги запазили без значителни промени векове след заселването си по новите места.

1. Характерни вокални промени – преглас и якане

1.1. Преглас: -e- > -o- (-ě-) и je- > o-

1.1.1. Преглас на **средисловно e** в *o/ě* (-e- > -o/-ě-) се среща в източните славянски езици и в лехитско-лужишката група, но с някои различия между отделните езици откъм обхват и хронология на явлението. Той възниква във връзка с фонологизацията на твърдите и меките съгласни вследствие

Силистренско, в с. Татарница е имало 86 къщи руси – «липованци» (Милетич 1902: 165). „Селото Татарница при Дунава, на запад от Силистра, е заселено от староверци руси (от 322 жители 264 са такива)” (Иречек 1974: 327). По данни от 1991 г. в Татарница живеят ок. 600 души (Анастасова 1998: 45).

⁷ Селото наброява около 400 души, от които половината българи, живеещи в смесен брак (Анастасова 1998: 5, 31–32, 45).

⁸ Срв. Vascenco 1995: 121-203 и Abramowicz 2007 (и лит.).

на отпадането на слабите ерове.⁹ В руски и белоруски се свързва с ударението¹⁰, докато в украински се наблюдава и в неакцентирана позиция, макар че, поради затвърдяване на съгласните пред *е*, процесът тук не се развива (срв. укр. *не́бо* – и рус. *не́бо*).

Преглас на акцентирано *е*, което в позиция между предходна мека и следваща твърда съгласна се променя в *о* (бълг. правоп. *ьо, ио, йо*), се отбелязва в няколко нарицателни в българския език, които въз основа на тази фонетична особеност се считат за несъмнени русизми, срв. *казионен, кръждък, прийдъм, отдельднен* (от *отделение*), *масльднка* и др.

В старобългарските заемки в руския език преглас не се отбелязва. В християнските лични имена, които в руския език навлизат във връзка с християнизацията и едновременно с останалите старобългаризми (рус. «старославянизмы»), положението е по-различно. Докато в поддържаните чрез църквата пълни или официални форми, представляващи субституция на старобългарски облици, гласната *е* (от стб. *ε* < грц. *έ*) остава непроменена, то в съкратените им или умалителни облици, характерни за народния език, тя по принцип се преглася. По тази звукова особеност значителен брой лични имена се представят като руски заемки в българската антропонимия. В такива имена правописното отражение на рус. *ѣ* в българските източници е *о* (в позиция след *ж, ч, ш*), *ьо, ио* или *ео*, както в следните случаи:

Альоша м. (*Альоша* П. Г., Айдемир р. 1975) Илчев е счел за „умалит. от Александър. Ново, рядко”, а правилното му извеждане е от *Алексей* (Петровский 1966: 45). Данните у Ковачев (1995: 43) го представят като широко разпространено из страната (общо 1998 пъти, с нарастваща до края на 50-те г. на XX в. честота), от което следва, че то не е изключително старообредско; срв. и ФИ *Альошев* (от 1901 г., отбел. общо 488 пъти) и *Альошов* (от 1942 г., 28 пъти);

Алфьоров ф., от 1927 г., отбел. 12 пъти (ЮИ 4: Бс; ЮЗ 8: Сфг 2, Сф 6), за което срв. рус. ФИ *Алфёров*, обосновавано от ЛИ *Алфёр*, народна форма на *Еле(в)фёрий*¹¹;

Артюм м. (Айдемир), от рус. разгов. *Артём*, умалително от *Артёмий*,¹² Ковачев (1995: 60) отбелязва от 1949, 7 пъти (СИ 4, ЮЗ 2, ЮИ). Срв. ФИ *Артюмов* – от 1902 г., с 12 появи: 10 на СИ (Сс), в Татарица/Айдемир, и 2 на СЗ (Вц). В Татарица се появява и правописно *Артиом* (*Артиом* Ст. К., р. 1895), срв. БИ *Артиомов* (Л. *Артиомов* Тим., Татарица, р. 1885). Тук спада и

⁹ Бернштейн 1961: 277–280; Бернштейн 1974: 49.

¹⁰ Подробно за диалектните различия в това отношение вж. относно белоруския Бірыла 1964, относно украинския Історія 264–275, а относно руския Филин 1972: 184–202.

¹¹ Федосюк 1972: 16; Унбегаун 1989: 32, 46.

¹² от грц. Ἄρτέμιος (Петровский 1996: 63; Унбегаун 1989: 42).

вариантът *Артион, с промяна и на изгласното -м (> -н), залегнал в основата на ФИ *Артионова* (за жена), от 1930 г., 2 на СЗ (Пл). Срв. бълг. рядко *Артем* (3 пъти у Ковачев) и ФИ *Артемов* (още от 1898 г., но с 10 появи);

Парфьон м. (Казашко), липсващо у Ковачев, от рус. разгов. *Парфён*, от *Парфэний*; срв. и ФИ *Парфеонов*, от 1954 г., с 2 появи на СИ (Вн) – срещу бълг. *Партен* и *Партени(й)*, също липсващи у Ковачев, с *e* за грц. *ε* в *Παρθεvιος*;

Фьокла ж. (Казашко), от рус. *Фёкла*, престоноародно – срещу старинната форма *Фёкла*, от грц. *Θέκλα*, съкратено от *Θεόκλεια*, от *Θεός* ‘бог’ и *κλέος* ‘вест; слава’ (Malec 1994: 384); срв. бълг. *Текла* – с *e*, а не *ьо*.

1.1.2. Преглас *je- > o-*

В **начална** позиция гласната *e-* (фонетично *je-*), застъпваща грц. *ε* или *αι*, в някои имена се преглася в *o-* (*e-/je- > o-*) независимо от мястото на ударението.

С тази староруска или източнославянска особеност¹³ се характеризира ФИ *Омелченкова*, за жена, отбелязано еднократно (1931, на СЗ: Пл). Относно произхода му срв. укр. ФИ *Омельченко*, с умалит. суф. *-енко* от основата на укр. *Омелькó < Омелян*, от рус. *Емельян* (Унбегаун 1989: 206) – срещу бълг. *Емилиан*, от стб. *Ємилианъ*, застъпващо грц. *Αιμιλιανός* (извеждано от неясното грц. *αιμίλος, αιμίλιος* ‘лъстив’) или заето от лат. *Aemilianus*, в крайна сметка от *aetulus* ‘съперник’ (ЕСУМ 4: 186).

1.2. **Акавизъм** (*o > a, e > а/я*), писмено отразен в българската адаптация

1.2.1. Промяна на неакцентирано *o* в *a* (*o > a*) се наблюдава в следните примери:

Анофрев ф., от 1959, с 10 появи на СИ (Вн 6, Сс 4), предимно в Айдемир, където се среща и като бащино име в няколко варианта: *Анофреев* (К. Тер. *Анофреев*, р. 1969), *Анофров* (А. Л. *Анофрова* ж.), *Анофриев* (Ст. Ак. *Анофриев*, р. 1944), *Анохриев* (Ив. *Анохриев* Кал. Айдемир, р. 1927, Л. *Анохриева* Кар.); срв. у Илчев (1969: 51) ФИ *Анұхрев*, Подвис (Карн), обосновавано с нелокализ. ЛИ *Анұхри*, „видоизменено от *Онуфри*”, застъпващо христ. грц. *’Ονούφριος*, което неправилно е тълкувано на гръцки език като ‘хранач на магарета’ (Илчев 1969: 368; Ковачев 1995: 392). Формите с акцентирано *o* на втората сричка застъпват стб. *Онофрин*, от грц. *’Ονωφριος, ’Ονωφριος*, което е от егип. *Onnophris, епитет на бог Озирис (ЕСУМ 4: 193);

Арестов ф., от 1963 г., с 2 отбелязвания на ЮЗ: Пк. Срв. укр. разгов. ЛИ *Арієст*, от *Орєст*, от грц. *Orēstēs*, от *orēstēs* ‘който живее в планините; планинар; планински’ (Трійняк 2005: 273) или от грц. *arestós* ‘приятен’ (Пет-

¹³ Бернштейн 1961: 226–228; Филин 1972: 143–148; Унбегаун 1989: 46; Malec 1994: 31.

ровский 1966: 55);

Сапронов ф., от 1974 г., с 2 отбелязвания на СИ: ВТ. Срв. рус. *Сапронов* < *Сопронов* < *Софрон* (Унбегаун 1989: 48); *Сафронова* ф., Ак. *Сафронова* (Татарлица, р. 1920) – срещу бълг. *Софрон*, *Софрони(й)*;

Сафонов ф., Рс, Илчев не тълкува. По данни от „КА” *Сафонова*, за жена, е от 1934 г., единично (ЮЗ: Сфг). Срв. рус. разгов. *Софón* (и укр. Разгов. *Сафón*, от *Софón*), от лит. *Софóний*, от стб. *Софонига* – od gr. Σοφονίας (Петровский 1966: 203; Трийняк 2005: 344);

Трахимов [*Трахѝмов*] ф., Хс, Илчев (1969: 492) счита просто „видоизменено от Трохимов”, което не е достатъчно. От 1922 г., с общо 5 отбелязвания, то се обосновава от рядкото *Трахѝм*, от 1920 г. (2 пъти на СИ), тълкувано като „видоизм. рус. *Трафѝм*”, също недостатъчно, или като „съкр. от *Стрѝхо* > *Трах(о)* + *ѝм*” (Ковачев 1995: 519), което е неприемливо. С по 3 отбелязвания от 30-те г. на ХХ в. са и вариантите *Трофимов* и *Трофинов*, половината на СИ, от ново и рядко лично име: *Трофим* (от 1917 г.) и *Трофин* (от 1964 г., по 2 пъти на СИ). Няма съмнение, че се отнася за руски елемент, а писмено отразеният **акавизъм** и застъпването на руско **ф** (от грц. **φ**) с **х** насочват към старOVERците (вж. 2.3.1.1), където е съсредоточено разпространението му: *Трахим* м. (*Трахим* А. А., Айдемир 1944); БИ *Трахимов* (Д. Трахимов У., Айдемир, 1922; А. *Трахимов* А., Айдемир, 1939; И. *Трахимов* А., Айдемир, 1946). Срв. белор. ФИ *Трахимóвич*, обосновавано от ЛИ *Трахѝм*, срещу укр. *Трохѝм*, рус. *Трофѝм* (Унбегаун 1989: 230);

Фамов [Фамóв] ф., от 1927 г., с 4 появи на СИ: Сс (напр. И. П. *Фамова*, р. 1986). То е с акавизъм и руско **ф** вм. *т*, т. е. от ЛИ *Фамá* (*Фомá*), срещу бълг. *Томá*. Отбелязано е и като бащино име (А. *Фамова* Г., Айдемир, р. 1944);

Фамин [Фамѝн] ф., от 1927 г., с 2 появи на ЮЗ: Кд, Сфг. Срв. рум. липованско ФИ *Famin* – с акавизъм – паралелно на *Fomin* (Vascenco 1995: 146, 151), от рус. ЛИ *Фомá* (= бълг. *Томá*) с наст. *-ин*. Това може би дава основание за корекция на Jordan (1983: 193), където рум. ФИ *Famin* се извежда от *famen* ‘скопец, евнух’;

Хатѝна ж., от 1920 г., с 3 появи (ЮИ, СИ, ЮЗ), погрешно свързвано с *Атина* (Ковачев 1995: 542), е с акавизъм вм. *Фотина*.

1.2.2. Промяна на неакцентирано **е** > **а/я**

1.2.2.1. Неакцентирано **е** се среща променено в **а** (**е** > **а**) в следните случаи:

Алфѝоров ф., срв. рус. *Алфѝоров*, от ЛИ *Алфѝр*, нар. облик на *Еле(в)фѝрий* (за повече данни вж. 1.1.1);

Амелиян м. (Айдемир, р. 1975) и ФИ *Амелиянов*, от 1944 г., с 3 появи на СИ (Сс), а именно – Айдемир. Същата черта показват и вариантите: 1)

Амелянов, от 1919 г., с 2 появи на СИ: Сс; срв. рус. ЛИ *Амельян*, „прост. к *Емельян*” (Петровский 1996: 49); срв. и рум. ФИ *Amilian*, вариант на *Emilian* (Jordan 1983: 28), а и староверското *Amelian* (Vascenco 1995: 148, 165, 176, 199); 2) липсващото в „КА” *Амилянов*, от Татарица (Тр. А. *Амилянов*, р. 1920; Е. Г. *Амилянова*, р. 1919);

Арина ж., от 1914 г., отбел. 10 пъти, от които 6 на СИ, неправилно е счетено за „съкр. от *Марина*, *Дарина*, *Лазарина*” (Ковачев 1995: 57). То е идентично с рус. *Арина* (народна форма на *Ирина*), както се е казвала баващата на Пушкин *Арина* Родионова, от сев.-зап. Русия (Петровский 1996: 61, 404). За староверския му характер говори ареалът (Казашко: *Арина* И. П., вж. Романска 1960: 580; Айдемир: *Арина* Е. Г., р. 1902), а срв. и рум. липованско *Arina*, вм. *Irina* (Vascenco 1995: 184, 186, 187). Непосредствено изходна форма за промененото *Арина* трябва да е бил обликът **Ерина*/**Йерина*, като укр. разгов. *Ерїна*, *Єрїна* (Трійняк 2005: 156) – за промяна *Ирина* > **Ерина* > *Арина* говори и простореч. вар. *Орина*, в който се отбелязва преглас *je-* > *o-* (вж. 1.1.2);

Архин м. (и *Архинов* ф.) Илчев (1969: 54) отбелязва във Вн, без да тълкува. ФИ *Архинов* е от 1957 г., с 2 появи: СИ (Вн) и ЮИ (Бс). Срв. укр. ФИ *Архимóвич*, обосновавано от ЛИ *Архим* < *Охрім* – срещу рус. *Ефрем* (Унбегаун 1989: 204), укр. *Охрім* < евр. *Ephraim* (Трійняк 2005: 277);

*Асей вм. *Евсей*, в основата на ФИ *Асеев*, от 1937 г., с 4 появи: на ЮЗ 3 (Пд, Сфг 2) и ЮИ (Кж). Срв. рус. ФИ *Асеев* (*// Авсеев*), обосновавано от ЛИ *Асэй* (*// Авсэй*) < *Евсэй* < *Евсэвий* < *Евсэвійос* (Унбегаун 1989: 49), укр. разгов. *Авсэй*, *Явсэй* (Трійняк 2005: 257–258);

Ахимия ж.: *Ахимия* Ях. Д., Айдемир, „по народност липованин” (от източника). За идентификацията срв. рус. *Афїмия*, *Афїмья*, „прост. к *Ефимия*” (Петровский 1996: 67), рум. липованско *Afimi(j)a* вм. *Efimi(j)a* (Vascenco 1995: 184, 187, 191);

*Ахтим м. (вм. *Ефтим*), в основата на ФИ *Ахтимов*, по данни от „КА” от 1903 г., с общо 14 отбелязвания, от които 8 в Рс, е идентично с укр. разгов. *Ахтим* вм. *Ефтим* (Трійняк 2005: 410; Карпенко 2006: 269);

*Тахан (вм. **Тафан*), мотивиращо ФИ *Таханова* (за жена) от 1955 г., с 2 появи на СИ: Гб и Сс. То е вм. **Теофан* (<*Теофан*), относно което срв. укр. разг. ЛИ *Тафán*, *Теохвán*, *Техвán*, все от *Теофан* (Трійняк 2005: 386; Карпенко 2006: 270);

Хаврония [Хаврòния] ж., от 1929 г., отбел. 2 пъти на СИ, е счетено неправилно за контаминация „може би от *Хàва* 1924 г. (мюс. мит.; библ. *Ева*, жена на Адам) и *Феврòния*” (Ковачев 1995: 540). От уточнения ареал (*Хаврония* Ив. К., р. 1941, Айдемир) следва, че е руско староверско – със заместване на **ф’* с *х* (и акавизъм: **e* > *а*) вм. по-често (67 пъти) срещаното и с по-широк

ареал *Феврѳня*, канонично (честване на 25 юни), подобно на рус. *Феврѳня*, разпространено и в диалектен фонетичен облик *Хаврѳн'ѳа*, с твърдо *х* на мястото на меко *ф'* (Васильева 1975: 101), както и на укр. *Феврѳня* (вж. Трійняк 2005: 373);

Хатѳна ж., погрешно свързвано с *Атина* (Ковачев 1995: 542), е с акавизъм (*o > *a*) в м. *Фѳтина*.

1.2.2.2. Промяна на неакцентирано *е* в *я* (*e* > *я*) личи в следните формации:

Ямѳянов ф., от 1977 г., отбел. 3 пъти на СИ: Рз. Срв. разгов. укр. *Ямѳлян*, от укр. разгов. *Емѳл'ян*, *Емѳлян* (Трійняк 2005: 269–270) – все за *Емѳлиян*;

Яхор м., без обозначено ударение, от 1926 г., само на СИ и с общо 5 появи до 40-те г. на ХХ в., когато се среща за последен път, погрешно е извеждано от *Юхо* (печатна грешка: в м. *Юхо* се е имало пред вид *Яхо*, а не е отбел. нито *Юхо, нито *Яхо). Предполагамото *Яхо е счетено за „съкрат[ено] от *Бляхо*; защ[итно] име по малоченен предмет от *блях* / *блех* ‘желязна подложка на дървена ос на кола’” (Ковачев 1995: 580). Тази загадъчна форма е залегнала в основата на ФИ *Яхоров* – от 1951 г., общо 7 пъти на СИ: Вн (вероятно в с. Казашко). Щом го намираме у старообрядците в Айдемир (като БИ: Ахимия *Яхорова* Д., Анелия *Яхорова* Ат.), не е трудно да се досетим, че началното *Я*- тук е в м. *Е*- (акавизъм), а *х* субституира задноезично звучно *х* (в науката транскрибирано с гръцката буква *ϣ*), което в украински, белоруски и южновеликоруските говори е вместо *г* (от прасл. *g). С други думи, зад енигматичното *Яхор* се крие юж.-рус. (укр./белор.) произношение на *Егѳр*, „народн. форма имени Георгий, ставшая документальной” (Петровский 1996: 128), срв. укр. разгов. *Ягѳр*, в м. *Егѳр* (Трійняк 2005: 128), от грц. Γεѳργѳιος (Унбегаун 1989: 42 и др.).

2. Характерни консонантни промени: застъпване на *ф*

Заетите с посредничеството на старобългарския език християнски имена, предимно от староеврейски, гръцки или латински произход, се оказват на славянска езикова почва асемантични и са подложени на различни преобразования. Към по-характерните фонетични промени, по които те скоро след заемането в IX–X в. започват да се отличават от обличията в старобългарския език, спада нееднаквото третиране на новия за славянските езици звук *ф* (от грц. *φ*, транскрибирано на латински с *ph*, а на източнославянска почва и от грц. *ϑ*, в латинска транскрипция *th*). Усвояването на звука *ф*, първоначално не като самостоятелна фонема, се свързва с периода на отпадането на еровете в слаба позиция. Едва благодарение на този развоен процес праслав. *v* – устнено-зъбен (лабиодентален) звук – влиза в съотношение с новия звук *f*, образувайки с него корелативна двойка по признака звучност ~ беззвучност

(*v ~ f*), подобно на наличните от по-рано *b ~ p*, *d ~ t* и т. н. (Бернштейн 1961: 300). Както пише Б. Унбегаун по този въпрос – накратко и главно – за руския език, „звук *ф* не съществувал в общеславянском [...]”. В резултате *ф* (восходящий к греческому *φ* или *ϝ*) иногда замещается звуками *п*, *х* или, реже, *в*” (Унбегаун 1989: 48). Според Бернштейн (1961: 300) „с большим трудом проникал новый звук [f] в те говоры славянских языков, которые имели билабиальный [w]. Именно в этих говорах обычно и утверждалось сочетание [xv] или [hf]”. Различното застъпване на гръцките *φ* и *ϝ* разглежда напоследък Ю. Карпенко. Тезата, че в праславянската фонологична система не е имало не само беззвучно *f*, но и звучно шумово *v*, че в праславянския е имало само един сонорен билабиален звук [w], а сонорните съгласни не са изисквали наличие на беззвучни корелати, Карпенко (2006: 265) обосновава върху материал от украинската антропонимия (у Трійняк 2005), част от който е от полза и за представяния тук анализ.¹⁴

2.1. Субституция на *ф* от гръцко *φ* (*ph*)

Гръцкото *φ* (*ph*) се предава на руски обикновено с *ф* или – в отделни случаи – с *п*, а в украински се явява застъпване и с *х*, *хв*, *т* и *в*.

Доколкото грц. *φ* (*ph*) се замества в руски по принцип с *ф*, имената, в които то се среща, могат да се свързват със староверците само по други структурни черти или в зависимост от ареала – при по-тясно очертаване (Татарица/Айдемир или/и Казашко).

Застъпване на грц. *φ* (*ph*) с руско *п* се установява при следните имена:

Сапронов ф. (вм. *Софронов*, за други особености вж. 1.2.1);

Степанида ж. (Казашко, р. 1907), от рус. *Степани́да* – срещу стар. *Стефани́да*, както и *Степа́н* – срещу стар. *Стефа́н* (Петровский 1996: 261) – и бълг. *Стефан*, от грц. Στεφανος ‘венец’.

2.2. Субституция на *ф* от гръцко *ϝ* (*th*)

2.2.1. Гръцкото *ϝ* (*th*) се субституира в руски с *ф*, а в украински с *ф*, *т* и *п*. Тази особеност характеризира като староверски следните лични и/или фамилни имена:

Агафия ж., по данни у Ковачев (1995: 33) от 1898 г., с общо 49 отбелязвания, от които 33 от СИ ареал, съвпадащ с този на староверците. Относно последните срв. напр. *Агафия* Ф. (Казашко); *Агафия* М. Ем., *Агафия* В. (Татарица/Айдемир) – срещу бълг. *Агата*, *Агате*, *Агати*(я), от грц. Αγαθή ‘добра’;

Анфим м. (*Анфим* К. Я., Айдемир, ок. 1940–1950; *Анфим* П. П., Айдемир, р. 1931), срв. рус. ЛИ *Анфим* / *Анхим*, от грц. Ἀνθιμος (Унбегаун 1989:

¹⁴ Третирането на *ф* в руските говори е проучено доста подробно, включително и по методите на лингвистичната география, срв. напр. Бромлей 1975, Васильева 1975 (и двете позиции с много литература).

48), рум. липован. *Anfim* (Vascenco 1995: 136, 137, 164 и др.);

Афанаси(й) м. По данни у Ковачев (1995: 63) *Афанàси* е от 1950 г., отбелязано 2 пъти (СИ и СЗ), а *Афанàсий* – от 1925, 3 пъти (2 на СИ, Чуж). От по-стара давност (1908 г.) е ФИ *Афанасиев*, отбелязано общо 15 пъти: ЮИ: Бс; СИ 4: Вн; СЗ 2: Вд, Мт; ЮЗ 8: См 2, Сфг 6. За старOVERската му – само отчасти – принадлежност срв. *Афанасий* Тр. Ем. (Татарица), от рус. *Афанàсий* – срещу бълг. *Атанàс*, от грц. *αθανασία* ‘безсмъртие’;

Гафòн м., „рибар от Варна, 1936”, Илчев (1969: 127) не коментира. Това име може да се счита изоставено – у Ковачев не е потвърдено, а в „КА” няма ФИ *Гафонов. По произход е руско, характерно за старообредците от Казашко, с афереза от рус. *Агафòн*, от грц. *Αγαθόν* ‘благо, добро’ – срещу бълг. *Агатòн*;

Парфòн (Казашко), липсващо у Ковачев, е от рус. разгов. *Парфён*, от *Парфёний* – срещу бълг. *Партён*, от 1932 г. и с общо 9 отбелязвания, съкрат. от *Партённий*, с *т* (за грц. *θ* в *Παρθενιος*, от *παρθενιος* ‘непорочен, чист’);

Фамов, от ЛИ *Фамá* (*Фомá*) – срещу бълг. *Томà* (за подробности вж. 1.2.1);

Фамин, също от ЛИ *Фамá* (*Фомá* = бълг. *Томà*)), но с наст. -ин заради окончанието -а, както рус. книж. ФИ *Фомín* (по-подробно: 1.2.1);

Фанасов БИ, от ЛИ *Фанас (< *Афанас): Н. *Фанасова* А., Айдемир;

Федулов ф. е извеждано неправилно „от турско л[ично] и[ме]. СтЗ (гроб)” (Илчев 1969: 508). По данни от „КА” е от 1936 г. и се среща общо 12 пъти (9 на СИ: Сс 7, Дч 2). За нашия анализ още по-важно е отбелязването му като презиме (патроним) в Айдемир (А. *Федулов* Арт., р. 1931). От всичко това следва, че в основата му е залегнало не „турско лично име”, а липсващото у Ковачев рус. *Федул*, което представлява разговорна форма на християнското *Феду́л* – субституция на гр. *Θεοδουλος*, от *θεος* и *δουλος*, означаващо ‘раб божий’ (Петровский 1996: 280).

Руски са също така: ЛИ *Федоси* м., БИ *Федев*, ФИ *Федоров*, *Феодоров*, *Федорович*, *Федосков* (у Ковачев ЛИ *Федòско липсва), *Фофанов*, но към старOVERците – от гледна точка на тесния ареал – могат да бъдат отнасяни със сигурност само такива, като отбелязаните в Айдемир (*Федор* и *Федот*, р. 1928 и 1945) или в Казашко: *Федоток* м. (липсващо у Ковачев), *Фома* м., *Фюокла* ж. и БИ *Феодоровна*. Във всеки случай недостатъчни са научни коментари от типа на: *Федоска* ж. „видоизменено от Теодоска. Севлиево (гроб)” или *Федòш*, Лясковец, „видоизменено от Теодоси” (Илчев 1969: 508). Не подлежи на съмнение, че в такива случаи се отнася за имена, чиято форма ги представя като руски съответствия на *Теодосия*, *Теодоси(й)*, които пък се свързват с българската християнска традиция.

2.2.2. Срещу руското **ф** – от гръцко **ϑ** (*th*) – в украински се среща, между другото, и **фт**, характеризирано като контаминационен вариант, или компромис между украинско/руско **ф** (*f*) и западноевропейското или католическо **t** (лат. *th*), което представлява „не просто субституция, а запазване на стария гласеж“ (Карпенко 2006: 268), срв. укр. *Афтанас*, *Єфтєм*, *Фтадєй* и *Фтомá* (Карпенко 2006: 269), разговорни, срещу редките *Афанасій*, *Єфїм*, *Фадєй* и *Фомá* (Трійняк 2005: 282, 410; 372, 400). Така, покрай по-често срещаните предимно на СЗ *Филотєя* и *Филотїя* (съответно – 15 и 7 пъти), свързани с българската православна традиция, се отбелязват паралелните поредки *Филофтєя* (3 пъти: СИ, СЗ 2) и *Филофтїя* (3 пъти: СИ, Чуж 2), оставащи в по-тясна връзка с добруджанските липованци. Срв. напр. отбелязаното в Калипетрово (Сс) *Филофтєя* – и укр. *Філофєя*, разгов. *Філотєя*, от грц. *Φιλοϑέα* (Трійняк 2005: 391).

2.3. Смесване на **ф** с **х**: заместване на **ф** с **х/хв** и обратно – на **х** с **ф**

2.3.1. Субституция на грц. **φ** с **х** / **хв** която се обяснява с характерното за южноруските говори смесване на **φ**, **х** и **хв** (Унбегаун 1989: 32).

2.3.1.1. Субституция на **φ** с **х** се установява при:

*Анохри (вм. *Онуфри*), в БИ *Анохриев* (Айдемир; подробности в 1.2.1);

Архїн м. (и ФИ *Архїнов*), Вн, което Илчев не тълкува, идентично с укр.-рус. ФИ *Архимович*, от ЛИ *Архим* < *Охрїм* – срещу рус. *Ефрем* (подробности в 1.2.2.1);

Ахимия ж. (Айдемир), идентично с рус. *Афїмия*, от *Ефимия* (вж. 1.2.2.1);

*Ахтим м. (вм. *Ефтим*), обосноваващо ФИ *Ахтимов* (от 1903 г., с 14 появи, от които 8 в Рс), идентично с укр. *Ахтим* вм. *Ефтим* (Карпенко 2006: 269);

Онухриев ф., единично (1940 г., ЮИ: Бс), обосновавано от име като укр. разгов. *Онухрїй*, от *Онуфрїй* (Трійняк 2005: 273), рус. *Онуфрїй* (вж. 1.2.1);

Таханова ф., за жена (от 1955 г., 2 пъти на СИ: Гб и Сс) и *Теханов* ф. (от 1914, с 50 появи: 2 на СИ – Ш, 48 на ЮЗ – Пд), от име като укр. разгов. *Тэфан*, *Теохван*, *Техван*, все от *Теофан* (Трійняк 2005: 386; Карпенко 2006: 270);

Трахим м. (и във вариант без акавизъм *Трохим* – относно същото лице), с концентрация у староверците (*Трахим* А. А., Айдемир, 1944), е срещу рус. *Трофїм*, от грц. *Трофїμος* (вж. 1.2.1);

Трохин (и ф. *Трохинов*), Рс, също староверско, идентично с *Трахїм* / *Трохїм*, с **х** вм. **ф** от *Трофим* и с изгласно **-н** < **-м** (вж. 1.2.1);

Хаврония (Айдемир, р. 1941), считано погрешно за контаминация „от *Хъва* [...] и *Феврòния*”, е руско старOVERCко – с *х* за *ф (и *e > *a*) – в м. *Феврòния* (вж. 1.2.2.1);

Хати́на ж., погрешно извеждано от *Атина* (Ковачев 1995: 542), е с характерното за старOVERCците застъпване на *ф* с *х* (и с акавизъм) – т. е. в м. *Фотина* (вж. 1.2.2.1);

Хатинов, от 1912 г., отбелязано 21 пъти: ЮИ 3 (Кж, Хс 2), СИ (Сс), СЗ (Пл) и ЮЗ 16 (Бл, Пз 2, См 13), от ЛИ *Хатин (срв. по-долу *Хотин*);

*Хомá м., в м. *Фомá, в основата на единичното ФИ *Хоминска* (1960 г., ЮЗ: Бл), както и на ФИ *Хомов* (от 1912 г., 16 пъти на ЮЗ: См). Относно произхода му срв. рус. простонар. *Хомá* м. – срещу книж. *Фомá* (Петровский 1996: 291), укр. *Хомá* м., със субституция на *ф* с *х*, от рядко срещаното *Фомá*, в м. *Томá* (Трийняк 2005: 394, 400; Карпенко 2006: 265, 267), бълг. *Томà* (от грц. Θωμάς, от ст.-евр. ת'ום 'близнак');

Хомяков ф., от 1911 г., с 20 отбелязвания (СИ 19: Вн; СЗ: Лч), сродно с укр. *Хом'як*, от ЛИ *Хомá* (по-рядко *Фомá*), ако не от нарицат. *хом'як* (Трийняк 2005: 401);

Хòта ж. (уж „успор. на *Хòто*”, на свой ред сметено за „съкр[атено] от изч[езнало] *Хотимир*”; стб. *хотѣти* 'искам, желая"', вж. Ковачев 1995: 546), отбел. за първи път в 1915 г., с общо само 3 появи (СИ и 2 на ЮИ) и залязващо през 20-те г. на ХХ в., не е архаично домашно – началното *х* не е исконно, а субститура *ф: *Хòта* е в м. *Фота* (съкрат. от *Фотина*), което го характеризира като старообредско;

Хотинов ф., Сс, 1917, Илчев (1969: 521) обосновава с ЛИ *Хотин*, образувано според него „от Хот(о) + ин”, а *Хото*, както ще видим след малко, счита „видоизменено от *Фотьо*”, което в общи линии е правилно. ЛИ *Хотин*, от 1904 г., с общо 8 появи, разпределени в 7 десетилетия, се среща само на СИ. Подобно на Илчев, в състава му отделя суфикс *-ин* и Ковачев (1995: 546), който обаче греша, като извежда основното *Хòт(о)* „от изч[езнало] *Хотимир*”. СИ ареал на *Хотин* съответства на предимно СИ разпространение и на ФИ *Хотинов*: от 1900 г., с общо 70 появи (СИ 64: Вн 7, ВТ 2, Сс 55; ЮЗ 6: Сфг). Прочее, отнася се не за български реликт от отдавнашна епоха, а за иновация, която се свързва с малцинство в Сс: *Хотин* е старообредско – със субституция на *ф с *х*, в м. *Фотин*, както укр. *Хотин* в м. *Фотин* (Трийняк 2005: 394);

Хотов [Хòтов] ф., Илчев (1969: 521) отбелязва в Никопол и Брест (Ник), а го обосновава с ЛИ *Хòто*, от Брест (Ник), което счита „видоизменено от *Фотьо*”. Той е твърде близо до истината, но не я улучва. Отнася се за субституция на *ф с *х*, характерна за някои християнски имена у старOVERCците, а от словообразователно гледище – за съкращение от *Хотин*, обос-

новащо ФИ *Хотинов* (вж. по-горе). Концентрацията на *Хотов* на СЗ (Пл 28, Лч 5) говори и за връзка – отчасти – с влашкия елемент, срв. рум. *Hotina*, *Hotu* от *Fotina*, *Fotu* (Constantinescu 1963: 59, 74).

2.3.1.2. Субституция на *ф* с *хв* се установява при:

Хванов ф., единично (1984 г., СИ: Рз), обосновавано от ЛИ *Хван, което е вм. *Фан, идентично с укр. разговор. *Фан* и *Хван* – със субституция на *ф с *хв* и афереза от *Теофан* / *Феофан* (Трійняк 2005: 386; Карпенко 2006: 265, 267);

Хватков ф., от 1951 г., с 3 отбелязвания на СИ (Вн), се обосновава от ЛИ *Хватко, за което срв. укр. *Хватей* м. – с *хв* (< *ф) от *Фотий* (Карпенко 2006: 270).

2.3.2. Смесване на *х* с *ф* или поява на *ф* на мястото на *х*:

*Стафей м., е залегнало в основата на ФИ *Стафеев*, от 1903 г. (по данни от „КА”), с 6 появи на СИ (Сс), а именно в Татарица/Айдемир: А. *Стафеев*, Г. М. *Стафеева* и др. *Стафэй е с *ф* вм. *х* от *Стахэй*, простонародно вм. старото и рядко *Стáхий* < *Σταχῆς* ‘клас’ (Петровский 1996: 261; Унбегаун 1989: 53). Срв. и рум. *Stafî*(е), „същото като *Stahi* [...] с *h* > *f* поради фонетична свръстарателност” (Jordan 1983: 422), ако не е с афереза от рум.-липов. *Astaféi* < *Evstafij* (Vascenco 1995: 136, 143), където рум. *f* е от изходната руска форма *Евстафий*, от грц. εϋσταθής ‘устойчив, твърд; издръжлив, постоянен’.

* * *

И така, староверците в България, пазещи и до ден днешен своя традиционен бит и култура, съхранили и своя език, своя руски говор, продължават да се различават от българите и по християнските си имена – по някои характерни само за тях лични имена, по характерни за руския език или за староверския говор фонетични особености на тези имена, по някои техни словообразователни особености. Вниманието тук беше насочено върху някои чужди на българския език звукови промени, като преглас (-*e*- > -*o*-/-*ë*-; *je*- > *o*-) и акавизъм (*o* > *a*; *e* > *a*/я), както и върху третирането на звука *ф*, който се субституира с *n*, *х*, *хв*, *фm*. За илюстрация на изтъкнатите особености бяха привлечени за анализ предимно такива имена, които у Илчев (1969) или/и у Ковачев (1995) са погрешно обяснени или са оставени без опит за тълкуване.

Използвани съкращения

Бл	Благоевград
Бс	Бургас
Вд	Видин
Вел	Велинград
Вн	Варна
ВТ	Велико Търново
Вц	Враца
Гб	Габрово

ГД	Гоце Делчев
Дп	Дупница
Дч	Добрич
ж.	женско име
Карн	Карнобат
Кд	Кюстендил
Кж	Кърджали
л., ЛИ	лично име
Лч	Ловеч
м.	мъжко име
МИ	местно име
Ник	Никопол
Мт	Монтана
Пд	Пловдив
Пз	Пазарджик
Пк	Перник
Пл	Плевен
Рз	Разград
Рс	Русе
СЗ	северозапад
СИ	североизток
Сл	Сливен
См	Смолян
Сс	Силистра
СтЗ	Стара Загора
Сф	София окръг
Сфг	София град
Сщ	Свищов
Тщ	Търговище
ф., ФИ	фамилно име
Хс	Хасково
Ш	Шумен
ЮЗ	югозапад
ЮИ	югоизток
Яб	Ямбол

Библиография

- Анастасова Е. 1998, *Старообредците в България. Мит – история – идентичност*. Акад. изд. „Проф. Марин Дринов”, София, 127 с.
- Бернштейн С. Б. 1961, *Очерк сравнительной грамматики славянских языков*, М., 350 с.
- Бернштейн С. Б. 1974, *Очерк сравнительной грамматики славянских языков: Чередования. Именные основы*, Москва, 378 с.
- Бірыла М. В., 1964, Вынікі пераходу *e* (< *e*, *ь*) у *o* і з’явы, звязаныя з ім, у беларускай мове. // *Prace Filologiczne*, t. XVIII, cz. 2, Warszawa, с. 315–334.
- Бромлей С. В. 1975, К истории формирования признака «твердость – мягкость» у заднеязычных фрикативных фонем в русском языке. // *Русские говоры. К изучению фонетики, грамматики, лексики*. Изд. „Наука”, Москва, с. 77–91.
- Васильева А. К., Фонемы [ф], [ф’] и их замены в русских говорах. // *Русские говоры. К изучению фонетики, грамматики, лексики*. Изд. „Наука”, Москва, с. 91–105.

ЕСУМ 4: *Етимологічний слоўник української мови*. Том 4: Н–П. „Наукова думка”, Київ 2003. 655 с.

Илчев С. 1969, *Речник на личните и фамилни имена у българите*. Изд. на БАН, С., 627 с.

Иречек К. 1974, *Пътувания по България*. Превод от чешки: Стоян Аргиров. Под ред. на Е. Божашки. Изд. „Наука и изкуство”, София. 1039 с.

Історія: *Історія української мови. Фонетика*. „Наукова думка”, Київ 1979. 368 с.

„КА” : База данни от компютърен архив-картотека на фамилните имена у българите през XX век в Центъра за българска ономастика „Професор Николай Ковачев” при ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий” във Велико Търново.

Карахасан-Чънар И. 2005, *Етническите малцинства в България. История, култура, религия, обреден календар*. Изд. къща ЛИК. София, с. 167–190.

Карпенко Ю. 2006, Антропонимічні аргументи в історії слов’янської фонемі <ф>. // *Acta onomastica. Věnováno k 70. narozeninám PhDr. Miloslavy Knappové, CSc.* Ročník XLVII, Praha 2006, с. 265–271.

Ковачев Н. 1995, *Честотно-етимологичен речник на личните имена в съвременната българска антропонимия*. Изд. ПИК, Велико Търново. 620 с.

Петровский Н. А. 1966, *Словарь русских имен*. Изд. „Советская энциклопедия”, Москва. 384 с. Изд. 2: Москва 1996.

Милетич Л. 1902, *Старото българско население в Североизточна България*. Изд. Бълг. книж. друж. Държавна печатница. София.

Романска Цв. 1960, Някои етнографски особености на с. Казашко, Варненско, и на русите-некрасовци, които го населяват. // *Сборник в чест на акад. Ст. Романски*, БАН, С., с. 363–589.

Тихонов А. Н. / Бояринова Л. З. / Рыжкова А. Г. 1995, *Словарь русских личных имен*. „Школа-Пресс”, Москва. 736 с.

Трійняк І. І. 2005, *Словник українських імен*. Вид. „Довіра”, Київ. 510 с.

Унбегаун Б.-О. 1989, *Русские фамилии*. Перевод с английского. Общая редакция и послесловие Б. А. Успенского. „Прогресс”–„Универс”, Москва. 441 с.; Изд. 2: 1995. 447 с.

Федосюк Ю. 1972, *Русские фамилии. Популярный этимологический словарь*. „Детская литература”. Москва. 223 с.

Филин Ф. П. 1972, *Происхождение русского, украинского и белорусского языков*. Изд. „Наука”, Ленинград. 655 с.

* * *

Abramowicz Z. 2007, Imiona chrześcijańskie staroobrzędowców polskich (charakterystyka fonetyczna). // *Białostockie Archiwum Językowe*. Nr 7, Białystok, s. 17–28.

Constantinescu N. A. 1963, *Dicționar onomastic românesc*. Editura Academiei RPR, București. 469 с.

Iordan I. 1983, *Dicționar al numelor de familie românești*. Editura Științifică și Enciclopedică, București. 502 с.

Malec M. 1994, *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*. Prace Instytutu Języka Polskiego 94, Kraków. 465 с.

Selimski L. 1998a, Element rosyjski w imiennictwie osobowym Bułgarów. // *Słowianie Wschodni. Duchowość – Kultura – Język. Księga referatów wygłoszonych na sesji jubileuszowej z okazji siedemdziesięciolecia urodzin Profesora Ryszarda Łuznego i Profesora Wiesława Witkowskiego. Kraków 18–19 kwietnia 1997*. Pod red. A. Bolek, D. Piwowarskiej, A. Rażny. Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, с. 269–273.

Selimski L. 1998b, Zmiany w imiennictwie osobowym Bułgarów w okresie powojennym. // *Najnowsze przemiany nazewnicze*. Pod red. E. Jakus–Borkowej i K. Nowik, Warszawa, с. 103–109;

Selimski L. 1999, Element sowiecki w bułgarskim nazewnictwie osobowym. // *Słowotwórstwo, semantyka i składnia języków słowiańskich. T. 1*. Red. M. Blicharski, H. Fontański. PNUŚ nr 1765, Katowice, с. 75–82.